

De jeugdjaren van Mata Hari

foto's en documenten uit het leven van een legende

Voor informatie
klik op de foto's

De in Leeuwarden geboren danseres - annex animeerdame en spionne - Margaretha Zelle, beter bekend onder haar artiestennaam Mata Hari, staat al een aantal decennia erg in de belangstelling. Vele boeken, films en documentaires hebben haar leven centraal gesteld. Onlangs heeft het pleintje tegenover de schouwburg 'De Harmonie' officieel de naam van Mata Hariplein gekregen. Een permanente expositie in het Fries Museum is enkele jaren geleden opgesteld. Ook het Historisch Centrum Leeuwarden bezit een behoorlijk aantal documenten over deze wereldberoemde Leeuwarder. Op 8 augustus 1876 meldde Adam Zelle bij de burgerlijke stand, dat zijn echtgenote Antje van der Meulen de dag tevoren om 13.00 uur het leven had geschonken aan een dochter Margaretha Geertruida. Hij liet zich als getuige vergezellen door een bevriende buurtgenoot, de apotheker Johannes F. H. Kauweling. Margaretha was het 560e kind, waarvoor in 1876 een geboorteakte werd opgemaakt. Leeuwarden telde overigens op 1 januari van dat jaar 27.085 inwoners. Margaretha was de eerstgeborene uit een huwelijk dat op 14 juni 1874 was gesloten. Uit het huwelijk van Adam en Antje werden nog drie kinderen geboren: allen van het mannelijk geslacht. In 1878 Johannes Hendrikus, roepnaam Hannes, en in november 1880 de tweeling Arie Anne en Cornelis Coenraad. Het gezin Zelle was in 1880 dus compleet, en in dat zesde huwelijksjaar had de vijfde dienstbode reeds de vierde opgevolgd. Uit de wijkregisters blijkt dat Antje het fysiek, overigens begrijpelijk met vier jonge kinderen, toen niet meer zo goed aankon. Een dienstbode, tevens min voor het zogen van de tweeling, werd in augustus 1881 in dienst genomen. Een jaar later werd er ook nog een aparte kinderjuffrouw aangetrokken. Met name haar taak zal het zijn geweest om de zesjarige Margaretha en de vierjarige Hannes op te vangen. Gedurende de ruim 15 jaar van het huwelijk van Adam en

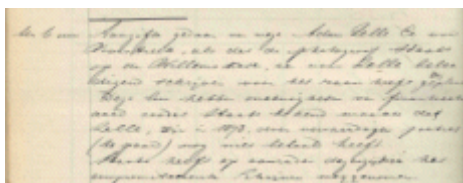
Antje, blijkt hun gezin het toch respectabele aantal van 17 dienstbodes, inclusief de min en de kinderjuffrouw te hebben versleten. De langste is 2½ jaar de kortste is nog geen 5 maanden in dienst geweest. Het doet toch vermoeden dat men niet zo goed voor het personeel zal hebben gezorgd. In september 1882 ging Margaretha naar de Gemeenteschool nr. 3, beter bekend als het Hofschooltje aan het Raadhuisplein. Het was de school van juffrouw Hielkje Buys, een juf die niet met zich liet spotten, en de reputatie van haar school, waar tenslotte de betere stand van de Leeuwarder bevolking hun kroost naar toe stuurde, met verve verdedigde. Het is juf Buys geweest die Margaretha heeft leren lezen, rekenen, schrijven en de eerste beginselen van de franse taal heeft bijgebracht. Het altijd wilskrachtig gebleven handschrift van Margaretha is zodoende onder de invloed van juffrouw Buijs tot stand gekomen. Een bekende klasgenote van Margaretha was Corrie Blok Wybrandi. Haar fotoportret komen we nog tegen in het Stadhuis. Jarenlang is zij lid van de Leeuwarder Gemeenteraad voor de Vrijzinnige Democratische Bond en zelfs wethouder van Onderwijszaken geweest. Ook de latere echtgenote van de Leeuwarder burgemeester Jhr. Julius Mathijs van Beyma, Corrie Huber, heeft bij Margaretha in de klas gezeten. Dankzij hen weten wij dat Margaretha graag opviel bij haar klasgenootjes. Net als haar vader, die als "de baron" bekend stond in Leeuwarden, deed ze zich meer voor dan ze was. De meest fantastische verhalen kon ze vertellen, waardoor ze toch wel enigszins verwaand overkwam! In 1883 was Adam, als gevolg van gelukkige speculaties met aandelen (waarschijnlijk in petroleum) dusdanig gefortuneerd geraakt dat hij het zich kon veroorloven om het nog altijd imposante hoekhuis Grote Kerkstraat 28, hoek Beyerstraat (nu onderkomen van het FLMD) aan te kopen. Het gezin, dat met de dienstbodes toen uit 9 personen bestond zal inderdaad wat krapjes in het bovenhuis aan de Kelders hebben vertoefd. Na de klassen van juffrouw Buys te hebben doorlopen, ging Margaretha in september 1890, net 14 jaar oud, naar de Middelbare Meisjes

School aan de Grote Kerkstraat, pal tegenover het Prinsessehof.

Van deze periode is nog een schoolrapport bewaard gebleven. Uit dit rapport ontstaat de indruk dat Margaretha, gezien haar aantekeningen voor orde en voor gedrag, geen gemakkelijke leerlinge is geweest. Desondanks haalde ze in het begin voor wat betreft haar vorderingen redelijke resultaten. Opvallend zijn haar cijfers voor zingen en gymnastiek die zelfs goed zijn te noemen. De resultaten in het derde semester waren in de breedte evenwel slecht. Het laatste semester heeft Margaretha niet op de Leeuwarder MMS afgemaakt. Bij het rapport staat dan ook de aantekening:.. 'Is denkkelijk vertrokken!' Vanaf 1889 vond binnen een tijdsbestek van twee jaren een vijftal voor Margaretha vervelende en ingrijpende gebeurtenissen plaats. In de eerste plaats ging vader Adam failliet in 1889. Deze keer waren er ongelukkige aandelenspeculaties! Daarnaast was al geruime tijd het huwelijk tussen Antje en Adam niet goed meer en ging Adam apart wonen. In september 1890 vond er dan een scheiding tussen tafel en bed plaats, en in maart 1891 vertrok 'de baron' definitief naar Amsterdam, waar hij zijn brood als handelsreiziger moest verdienen. Een officiële scheiding kwam er overigens niet. Vanwege gedwongen verkoop moest het 'prinsesje' haar 'paleisje' in juli 1889 verruilen voor een bovenetage aan de Willemskade nr. 30. Het betrekkelijke aanzien van de Zelle's verdween

daarmee definitief. Op 9 mei 1891 overleed moeder Antje. Uit de -vanwege openbaarheidsbependingen nog niet eerder gepubliceerde- lijkaangifte blijkt dat ze aan tuberculose bezweek. Dit overlijden had ook nog eens het verder uiteenvallen van het gezin tot gevolg. Vader Adam bracht zijn dochter en oudste zoon onder bij verschillende familieleden en nam de tweeling weer zelf onder zijn hoede. Margaretha werd officieel uit het Leeuwarder bevolkingsregister uitgeschreven op 12 november 1891 vanwege vertrek naar Leiden. Ze zou voor zover bekend is nooit meer in eigen persoon terugkeren in haar geboortestad. Wel op een andere manier. In het najaar van 1919 ontving de ambtenaar van de Leeuwarder Burgelijke Stand een officieel schrijven uit Vincennes in Frankrijk. Kort na haar executie maakte de maire van Vincennes een akte van overlijden op en stuurde een kopie ter kennisname naar de geboorteplaats van de overledene. Het stuk is op voor- en achterzijde versierd met talloze stempels van officiële instanties. Leeuwarden wist nu ook formeel, dus twee jaar na haar executie, dat Margaretha Geertruida Zelle er echt nooit meer in eigen persoon zou terugkeren.

Zelle was fabrikant van en winkelier in hoeden en petten en leverde o.m. aan de plaatselijke Schutterij en het garnizoen. Hij woonde in het pand Kelders H23, nu Kelders 33, toen 'Magazijn de Klok' genaamd. Van zijn bewaard gebleven rekeningen - een foto uit die tijd ontbreekt jammer genoeg - kunnen wij toch nog een beeld krijgen van het geboortehuis van Margaretha.

Een foto uit 1884 laat zien dat De Kelders aan het eind van de 19e eeuw nog altijd een van de centrale plaatsen in Leeuwarden was, omdat er veel aan- en afvoer van goederen plaatsvond. Het pand aan de Kelders was ook al het geboortehuis van Adam Zelle. De zaak had hij in 1868 overgenomen van zijn vader Cornelis, die er in 1839 een pettenzaak was begonnen. Diens vrouw Margaretha (Hamstra) en schoonmoeder Geertruida (Berkebijl) werden de naamgevers van hun later wereldberoemde telg. Moeder Antje van der Meulen was een dochter van de Franeker apotheker Johannes Hendricus van der Meulen en zijn vrouw Sjoukje Faber. Uit het belastingkohier van 1877, valt op te maken dat Adam toen reeds goed boerde. Zijn jaarlijks inkomen werd geschat op f 3500,-, waarmee hij ruimschoots tot de klasse van de hogere middenstand kon worden gerekend.

